‘म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य’ निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह

दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको

प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सन्तोष कुमार कार्की

त्रिभुवन विश्व विद्यालय

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं, नेपाल

२०६८

‘म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य’ निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन – सन्तोष कुमार कार्की २०६८

शोधनिर्देशक
सहप्रा.रघुनाथ घिमिरे

'म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
सन्तोष कुमार कार्की
त्रिभुवन विश्व विद्यालय
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं, नेपाल
२०६८

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयका छात्र सन्तोष कुमार कार्कीले स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रका लागि **'म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । निजले परिश्रम र लगनशीलता पूर्वक गरेको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति :- २०६८/०८ /१६

....

(रघुनाथ घिमिरे)

सहप्राध्यापक

नेपाली शिक्षण समिति

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्व विद्यालय

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

मिति :-२०६८/०८/२०

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा समाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, स्नातकोत्तर तह नेपाली विषय, दोस्रो वर्षका छात्र सन्तोष कुमार कार्कीले दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारेको **'म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** नामक शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
तुलसीमान श्रेष्ठ	रघुनाथ घिमिरे	ढाका प्रसाद घिमिरे
(सहप्राध्यापक)	(सहप्राध्यापक)	(उपप्राध्यापक)
विभागीय प्रमुख	शोधनिर्देशक	वाह्य परीक्षक

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत **म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्र मैले श्रद्धेय गुरु रघुनाथ घिमिरेज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो व्यावहारिक र शैक्षणिक व्यस्तताका बिच पनि अमूल्य समय निकाली यस शोधपत्र लेखनका क्रममा हौसला एवम् प्रेरणा साथ विभिन्न सल्लाह र सुझाव दिएर समुचित निर्देशन दिनु हुने शोध निर्देशक गुरु रघुनाथ घिमिरेज्यू प्रति सर्वप्रथम म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

कृतिपरक अध्ययन जस्तो महत्वपूर्ण विषयमा शोधपत्र लेख्नका लागि मेरो प्रस्तुत शोधशीर्षक स्वीकृत गरी लेख्न अनुमति दिंदै उचित सुझाव दिनुहुने नेपाली विभागका प्रमुख सहप्राध्यापक तुलसीमान श्रेष्ठज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधकार्यमा आवश्यक सल्लाह र सुझाब दिनुहुने तथा प्रेरणा एवम् हौसला थपिदिनु हुने नेपाली विभागका अन्य आदरणीय गुरुहरूको सहयोग प्रति म कृतज्ञ छु ।

त्यसैगरी आफ्नो समयको व्यस्तताका कारण पनि केही दिक्क नमानी माया र ममताका साथ यस शोधपत्र तयारीका लागि कतिपय आवश्यक समग्रीहरूको स्रोत बताइदिएर तथा अन्तर्वार्ता दिएर सहयोग प्रदान गर्नुहुने शोधनायक प्रा. राजेन्द्र सुवेदी र उहाँका परिवारजन प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । शोधपत्र तयारीकालागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइ उल्लेखनीय सहयोग उपलब्ध गराउने नारायण न्यौपाने लगायत त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस पुस्तकालय, केशर पुस्तकालयका कर्मचारीहरू प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, म यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शैक्षिक वर्ष : २०६४/२०६६	शोधार्थी
त्रि.वि.दर्ता नं. : ६-१-२२४-५१-२००१	....
क्याम्पस क्रमाङ्क : ८१	सन्तोष कुमार कार्की
परीक्षा क्रमाङ्क : ४०००८७	नेपाली विभाग
मिति :	रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
	प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

परिच्छेद : एक

शोधपरिचय **१-४**

१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधप्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्याकथन	१
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ अध्ययनको औचित्य र महत्व	३
१.८ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.९ सामग्री सङ्कलन र शोधविधि	४
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	४

परिच्छेद : दुई

निबन्धकार राजेन्द्र सुवेदीको रचना धर्मिता **५-११**

२.१ जन्म र जन्मस्थान	५
२.२ शिक्षा-दीक्षा	५
२.३ साहित्य लेखन प्रारम्भ र प्रेरणा	५
२.४ प्रकाशित कृतिहरू	६
२.५ कृतिलेखनका विविध आयाम वा पक्ष	७
२.५.१ कवि व्यक्तित्व	७
२.५.२ निबन्धकार व्यक्तित्व	७
२.५.३ समालोचक व्यक्तित्व	८
२.५.४ सम्पादक तथा सङ्कलक व्यक्तित्व	९
२.५.५ शिक्षक तथा प्राध्यापक व्यक्तित्व	१०

२.५.६ समाजसेवी तथा साङ्गठनिक व्यक्तित्व ११

परिच्छेद : तीन

निबन्धको सैद्धान्तिक स्वरूप र नेपाली निबन्धको विकास १२-४०

३.१ निबन्धको व्युत्पति र अर्थ	१२
३.१.१ निबन्धको पाश्चात्य दृष्टिकोण	१३
३.१.२ निबन्धको परिभाषा	१४
३.२ निबन्ध र प्रबन्ध	१६
३.२.१ निबन्ध र प्रबन्ध बिच भिन्नता	१८
३.३ निबन्धका तत्वहरू	१९
३.३.१ विषयवस्तु	१९
३.३.२ हार्दिकता र बौद्धिकता	२०
३.३.३ वैयक्तिकता	२०
३.३.४ सङ्क्षिप्तता	२०
३.३.५ उद्देश्य वा प्रयोजन	२१
३.३.६ विचार	२१
३.३.७ भाषाशैली	२१
३.३.८ दृष्टिविन्दु	२२
३.४ निबन्धको वर्गीकरण	२२
३.४.१ निजात्मक निबन्ध	२५
३.४.१.१ भावात्मक निबन्ध	२५
३.४.१.२ वैयक्तिक निबन्ध	२५
३.४.१.३ विचारात्मक निबन्ध	२६
३.४.२ परात्मक निबन्ध (वस्तुपरक निबन्ध)	२६
३.४.२.१ वर्णनात्मक निबन्ध	२६
३.४.२.२ विवरणात्मक निबन्ध	२७
३.५ निबन्धको विकासक्रम	२८
३.५.१ प्राथमिक काल/पृष्ठभूमि काल	२८

३.५.२. माध्यमिक काल/प्रारूपनिर्माण काल ३०
३.५.३ आधुनिक काल ३१
३.५.३.१ आधुनिक नेपाली निबन्धको प्रथम चरण ३२
३.५.३.२. आधुनिक नेपाली निबन्धको द्वितीय चरण ३५
३.५.३.३ आधुनिक नेपाली निबन्धको तृतीय चरण ३६
३.५.३.४ आधुनिक नेपाली निबन्धको चतुर्थ चरण ३८
३.६ निष्कर्ष ४०

परिच्छेद : चार

राजेन्द्र सुवेदीको निबन्धकारिता र 'म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन ४१-८८

४.१ राजेन्द्र सुवेदीको निबन्धकारिता ४१
४.१.१ प्रगतिवादी निबन्धकार ४१
४.१.२ प्रयोगवादी निबन्धकार ४२
४.१.३ यथार्थवादी निबन्धकार ४२
४.१.४ व्यङ्ग्य निबन्धकार ४३
४.१.५ यात्रा निबन्धकार/नियात्राकार ४४
४.१.६ मिथकीय निबन्धकार ४४
४.१.७ बौद्धिक निबन्धकार ४४
४.१.८ विषयवस्तुगत विविधताका निबन्धकार ४५
४.२ 'म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक विश्लेषण ४७
४.२.१ 'द्वन्द्व, जीवन र मान्छे' निबन्धको विश्लेषण ४७
४.२.१.१ विषयवस्तु ४७
४.२.१.२ विचार/उद्देश्य ४८
४.२.१.३ प्रस्तुति/शैली ४९
४.२.२ 'यसलाई पनि सांस्कृतिक निबन्ध मान्छु -म' निबन्धको विश्लेषण ५०
४.२.२.१ विषयवस्तु ५०
४.२.२.२ विचार/उद्देश्य ५१
४.२.२.३ प्रस्तुति/शैली ५२

४.२.३ 'लोसार सन्तबहादुर र लोकतान्त्रिक गणतन्त्र' निबन्धको विश्लेषण ५३
४.२.३.१ विषयवस्तु ५३
४.२.३.२ विचार/उद्देश्य ५४
४.२.३.३ प्रस्तुति/शैली ५६
४.२.४ 'काभ्रोमा हुर्किएको बरको रुख' निबन्धको विश्लेषण ५६
४.२.४.१ विषयवस्तु ५६
४.२.४.२ विचार/उद्देश्य ५७
४.२.४.३ प्रस्तुति/शैली ५८
४.२.५ 'भूमण्डलीकरण आन्दोलन र संवेदना' निबन्धको विश्लेषण ५८
४.२.५.१ विषयवस्तु ५९
४.२.५.२ विचार/उद्देश्य ६०
४.२.५.३ प्रस्तुति/शैली ६१
४.२.६ 'अधिकार प्रत्यायोजन' निबन्धको विश्लेषण ६२
४.२.६.१ विषयवस्तु ६२
४.२.६.२ विचार/उद्देश्य ६३
४.२.६.३ प्रस्तुति/शैली ६४
४.२.७ 'सम्पन्न दरिद्रता' निबन्धको विश्लेषण ६४
४.२.७.१ विषयवस्तु ६५
४.२.७.२ विचार/उद्देश्य ६६
४.२.७.३ प्रस्तुति/शैली ६७
४.२.८ 'वर्तमान र गुरुपरम्परा' निबन्धको विश्लेषण ६७
४.२.८.१ विषयवस्तु ६८
४.२.८.२ विचार/उद्देश्य ६९
४.२.८.३ प्रस्तुति/शैली ७०
४.२.९ 'म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य' निबन्धको विश्लेषण ७२
४.२.९.१ विषयवस्तु ७२
४.२.९.२ विचार/उद्देश्य ७३
४.२.९.३ प्रस्तुति/शैली ७५
४.२.१० मरेपछि सबै लोकेन्द्र निबन्धको विश्लेषण ७५
४.२.१०.१ विषयवस्तु ७५

४.२.१०.२ विचार/उद्देश्य ७६
४.२.१०.३ प्रस्तुति/शैली ७७
४.२.११ 'सफ्टवेयर, दसै र मेरो कम्प्युटर माउस' निबन्धको विश्लेषण ७७
४.२.११.१ विषयवस्तु ७७
४.२.११.२ विचार/उद्देश्य ७८
४.२.११.३ प्रस्तुति/शैली ८०
४.२.१२ 'मुसा, मृत्यु र शवयात्रा' निबन्धको विश्लेषण ८०
४.२.१२.१ विषयवस्तु ८०
४.२.१२.२ विचार/उद्देश्य ८२
४.२.१२.३ प्रस्तुति/शैली ८३
४.२.१३ 'दरिद्र नेपालीको चाडबाड सम्पन्नता' निबन्धको विश्लेषण ८३
४.२.१३.१ विषयवस्तु ८४
४.२.१३.२ विचार/उद्देश्य ८५
४.२.१३.३ प्रस्तुति/शैली ८६
४.२.१४ 'गर्न धेरै-धेरै बाँकी छ' निबन्धको विश्लेषण ८७
४.२.१४.१ विषयवस्तु ८७
४.२.१४.२ विचार/उद्देश्य ८७
४.२.१४.३ प्रस्तुति/शैली ८८

परिच्छेद : पाँच

मूल्याङ्कन र निष्कर्ष **८९-९२**

५.१ मूल्याङ्कन ८९
५.२ निष्कर्ष ९०
५.३ म हुँ औंला नकाटिएको एकलव्य निबन्ध सङ्ग्रह भित्र सम्भावित शोधका क्षेत्रहरू ९२

परिशिष्ट ९३

सन्दर्भग्रन्थ सूची ९६

शोधनायकको तस्बिर ९८